

Ажша

са стручног скупа

Античке светиљке
хронологија, типологија и орнаментика

Издавач

Музеј града Београда

За издавача

Даница Јововић Продановић

Редакциони одбор

Славица Крунић (председник одбора), Ивана Поповић и Татјана Цвјетићанин

Рецензенти

Ивана Поповић, Верена Перко, Татјана Цвјетићанин и Славица Крунић

Одговорни уредник

Славица Крунић

Превод

Милица Шевкушић

Прелом

Предраг Дакић

Насловна страна

Дамир Влајнић

Лектура и коректура

Светлана Миленковић

Технички уредник

Бодин Јовановић

UDK: 904:749.2"652"(497.4+497.11)

Акта са стручног скупа
Анџичке свеџилџке
Хронологиџа, џиџологиџа и орнаменџика

МУЗЕЈ ГРАДА БЕОГРАДА
BELGRADE CITY MUSEUM

Београд / Belgrade 2013

- Verena Perko / Верена Перко**
**THE HIDDEN POWER OF SMALL IMAGES:
 OIL LAMPS, AN INSTRUMENT OF ROMANISATION?**
 СКРИВЕНА СНАГА МАЛИХ ПРЕДСТАВА: УЉАНЕ ЛАМПЕ КАО ИНСТРУМЕНТ РОМАНИЗАЦИЈЕ? 9
- Драгана Спасић-Ђурић / Dragana Spasić-Đurić**
ЛАНТЕРНА ИЗ ВИМИНАЦИЈУМА
 A LANTERN FROM VIMINACIUM 17
- Мојса Вомер Гојковић / Мојца Вомер Гојкович**
MOTIVES ON THE OIL LAMPS IN POETOVIO
 МОТИВИ НА СВЕТИЉКАМА ИЗ ПТУЈА (ПОЕТОВИО) 29
- Ивана Поповић / Ivana Popović**
СВЕТИЉКА СА ПРЕДСТАВОМ ДИЈАНЕ ИЗ ГУБЕРЕВЦА НА КОСМАЈУ
 LAMP FROM GUBEREVAC ON KOSMAJ WITH A REPRESENTATION OF DIANA 45
- Славица Крунић / Slavica Krunic**
ПРСТЕНАСТЕ СВЕТИЉКЕ ИЗ СИНГИДУНУМА
 RING-SHAPED LAMPS FROM SINGIDUNUM 55
- Ивана Кузмановић Нововић / Ivana Kuzmanović Novović**
**ИКОНОГРАФСКЕ СЛИЧНОСТИ НЕКИХ ПРЕДСТАВА
 НА ГЛИПТИЦИ И ЛАМПАМА РИМСКОГ ПЕРИОДА**
 ICONOGRAPHIC SIMILARITIES BETWEEN
 REPRESENTATIONS IN GLYPHIC ART AND LAMPS OF THE ROMAN PERIOD 67
- Јелена Живановић / Jelena Živanović**
КРАТЕРИ И КАНТАРОСИ КАО МОТИВ НА ЛАМПАМА ИЗ МУЗЕЈА ГРАДА БЕОГРАДА
 KRATERS AND KANTHAROI AS MOTIFS ON THE LAMPS FROM THE BELGRADE CITY MUSEUM 79

Адам Н. Црнобрња и Бојана Б. Племић / Adam N. Crnobrnja and Bojana B. Plemić ЖИШЦИ У ОБРЕДИМА КУЛТА ПОДУНАВСКИХ КОЊАНИКА OIL LAMPS IN RITUALS RELATED TO THE CULT OF THE DANUBIAN HORSEMEN	89
Милица Тапавички-Илић и Софија Петковић / Milica Tapavički-Ilić and Sofija Petković РИМСКИ ЖИШЦИ ИЗ HORREUM MARGI-JA ROMAN OIL LAMPS FROM HORREUM MARGI	101
Гордана Јеремић / Gordana Jeremić ПРИЛОГ ПРОУЧАВАЊУ ХЕРКУЛОВОГ КУЛТА: ЛАМПА СА ФИГУРАЛНОМ СЦЕНОМ ИЗ РИМСКОГ НАСЕЉА РАВНА (CAMP SA) A CONTRIBUTION TO THE STUDY OF HERCULES' CULT: THE LAMP WITH A FIGURAL SCENE FROM THE ROMAN SETTLEMENT RAVNA (CAMP SA)	115
Мира Ружић / Mira Ružić ПРИЛОГ ПРОУЧАВАЊУ АНТИЧКОГ ОСВЕТЉЕЊА: СИМБОЛИКА И МАТЕРИЈАЛ A CONTRIBUTION TO THE ROMAN LIGHTENING STUDIES: SYMBOLISM AND MATERIALS	125
Miroslav B. Vujović / Мирослав Б. Вујовић THE COPPER ALLOY LAMP FROM THE BELGRADE CITY MUSEUM: A CONTRIBUTION TO THE STUDY OF EARLY BYZANTINE LIGHTNING IMPLEMENTS FROM SERBIA ЛАМПА ОД БАКАРНЕ ЛЕГУРЕ ИЗ МУЗЕЈА ГРАДА БЕОГРАДА: ПРИЛОГ ПРОУЧАВАЊУ РАНОВИЗАНТИЈСКИХ СВЕТИЉКИ ИЗ СРБИЈЕ	135

ПРИЛОГ ПРОУЧАВАЊУ ХЕРКУЛОВОГ КУЛТА: ЛАМПА СА ФИГУРАЛНОМ СЦЕНОМ ИЗ РИМСКОГ НАСЕЉА РАВНА (CAMPESA)*

Апстракт: Археолошким истраживањима 1967-1971. године у оквирима римског и рановизантијског утврђења у селу Равна (у области Ђердапа), идентификованог са античким насељем Campsa, у источном делу фортификације регистровани су остаци грађевине у оквиру које су пронађени оштећени камени жртвеник и покретни налази (фрагменти керамичких посуда и бронзаних предмета), који упућују на постојање светилишта посвећеног Хераклу/Херкулу. Приликом ископавања 1970. године у том делу утврђења, у слоју обрушене земље пронађена је лампа од печене глине, делимично оштећена. Реч је о овалној лампи са обло завршеним кљуном, који је са обе стране оивичен стилизованим мотивом палминих грана. На диску, оштећеном у једном делу, налази се рељефна фигурална сцена борбе човека са лавом, која највероватније представља приказ првог од херојских дела Херакла/Херкула - његову борбу са Немејским лавом. У раду ћемо покушати да дамо преглед ове сцене у различитим видовима уметности, као и да овај предмет осмотримо у контексту осталих покретних налаза који припадају Херакловом светилишту у Равни, из периода II - прве половине III века.

Кључне речи: оловне иконе, култ подунавских коњаника, лампе, римски период

A CONTRIBUTION TO THE STUDY OF HERCULES' CULT: THE LAMP WITH A FIGURAL SCENE FROM THE ROMAN SETTLEMENT RAVNA (CAMPESA)

Abstract: During the archaeological excavations in 1967-1971, carried out within the Roman and early Byzantine fortification in the village of Ravna (in the Đerdap region), which has been identified with the antique settlement of Campsa, in the east section of the fortification remains of a structure containing a stone altar and movable finds (fragments of ceramic vessels and bronze objects) were found. They indicate the existence of a sanctuary dedicated to Heracles/Hercules. During the excavations carried out in 1970 within this section of the fortification, in a layer of collapsed earth, a partially damaged terracotta lamp was found. The lamp is oval in shape and has a round nozzle, framed on both sides with stylized palm branches. The discus, partly damaged, features a figural scene rendered in relief showing a struggle between a man and a lion; this is probably a depiction of the first labour of Heracles/Hercules - his struggle with the lion of Nemea. In this paper, we seek to give an overview of the scene in various types of arts, as well as to analyse this object within the context of other movable finds from the sanctuary of Hercules at Ravna dating from the second century or the first half of the third century AD.

Keywords: Ravna, Campsa, Moesia Superior, lamp, figural scene, Heracles, Hercules, lion, sanctuary, second to third centuries AD

Приликом систематских археолошких истраживања 1970. године у унутрашњости римског и рановизантијског утврђења у селу Равна, идентификованог са римским

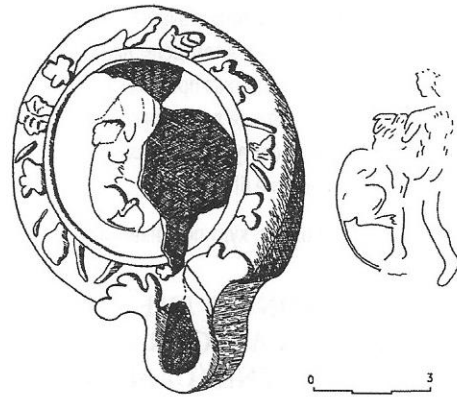
1 Приложени текст настао је као резултат истраживања на пројекту Министарства за просвету и науку РС: „Романизација, урбанизација и трансформација урбаних центара цивилног, војног и резиденцијалног карактера у римским провинцијама на штипу Србије“ (бр. 177007).

насељем *Camps* (Кондић 1971, 57), на десној обали Дунава, у слоју обрушене земље регистрована је лампа од светлоцрвено печене глине, делимично оштећена (Сл. 1, 2).² Реч је о лампи кружног реципијента и широког равног диска са малим отвором ван средишта. На рамену у рељефу налазе се вегетабилни мотиви - листови хрста, међусобно одвојени косим линијама. Диск је прстенасто наглашен, са рељефном фигуралном сценом, на којој су приказани у међусобној борби мушкарац и лав. Мушкарац је наг, у стојећем ставу на лево, леђима окренут посматрачу, са левом искораченом ногом према животињи коју је обухватио левом руком у пределу врата. Лав је представљен полузгрчен, са главом у висини груди мушкарца, док су му полусавијене задње ноге на коленима особе са којом се бори. Дугачак, благо подвинути реп додирује тло.

Сл. 1. Лампа из Равне (фотодокументација Археолошког института, Београд).

Fig. 1 Lamp from Ravna (photo documentation of the Institute of Archaeology, Belgrade).

Сл. 2. Лампа из Равне, цртеж (документација Археолошког института, Београд).

Fig. 2 Lamp from Ravna, drawing (photo documentation of the Institute of Archaeology, Belgrade).

Лампа из Равне припада типу кружних светиљки, са округлим кљуном, на коме се налази по једна стилизована гранчица са сваке стране, прислоњена уз диск (Крунић 2011, 52-53, кат. 26). За лампе овог типа карактеристично је наглашавање рамена само пластичним прстеновима, међутим, примерак из Равне има раме украшено рељефом, што је карактеристика лампи кратког заобљеног кљуна, насталим у атичким радионицама (Vikić-Belančić 1971, 113). На рамену овог типа се јављају јајнице, низови капљи, бршљанове гранчице, лаворов венац, листови маслине или срцолики листови, ребра и слично (Vikić-Belančić 1971, 114, кат. 184-209).

Иако је лампа из Равне фрагментована, она ипак дозвољава идентификацију сцене и њених учесника, приказаних на диску. Сцена борбе човека са лавом могла би да представља гладијаторску борбу или би могла да буде из култне сфере. Претпостављамо да овде није приказана крвава сцена из амфитеатра, јер би у том

² Теренски инв. 131/70 од 19.08.1070. године. Пречник диска је 6,7 cm, док је пречник дна 3,6 cm.

случају мушка особа (*bestiarus*) имала одговарајућу опрему и наоружање. Сматрамо да је приказана сцена из Херакловог/Херкуловог култа и да је забележено прво од његових јуначких дела – борба са Немејским лавом.

Херакле (Ἡρακλῆς, Ἡρακλῆς), познат и према свом „смртном“ оцу као Ἄμφιτριωνίδης, био је син Зевса и тебанске краљице Алкмене, супруге Амфитриона (Boardman 1988, 728). Имао је смртог брата-близанца Ификла. Херакле је рођен 4. априла, када се приређују светковине у његову част (Boardman 1988, 729). У раном детињству, као и у младости, искусио је Херину љубомуру, када је био принуђен да служи краља Еуристеја из Микене и Тиринса. Учествовао је у походу против Троје, борио се против Амазонки, Гиганата и разних монструозних бића. Стекао је бесмртност, добио дом на Олимпу, где се оженио Хебом.

Херакле је најјачи од свих хероја, више је волео да сам односи победе, него да му богови помажу у томе (Boardman 1988, 728). Патио је од људских слабости – зависти, љутње, поноса и похоте. Његова снага и одважност били су безмерни, он је јунак лављег срца, темељне грађе и погледа из ког сева ватра (Boardman 1988, 730). Ретко кад је био рањаван. Његова одећа и атрибути различито су описивани код античких писаца и представљани у уметности. Према митологији, од Аполона је добио лук и стреле, од Атене пеплос, од Хефеста батину и штитнике, од Посејдона коње, а од Хермеса мач. Хераклов заштитни знак је лавља кожа, коју је носио преко рамена, покатак са лављом главом као капом. Поједини писци приписују ову кожу китеронском лаву, али се већина слаже да је у питању кожа немејског лава (Boardman 1988, 729). Био је веома популаран у грчком и римском свету, његове представе у уметности чешће се јављају него представе других божанстава или хероја.

Култ Херакла у Риму устоличен је у позном IV веку п. н. е., када је подигнут храм *Hercules Invictus*-а у близини *Circus Maximus*-а, који је обновљен у време Помпеја. У то време подигнута је и његова статуа на Капитолину. У III веку п. н. е. кује се новац са његовим младим ликом, а други храм посвећен *Hercules Custos*-у подиже се у то време у близини *Circus Flaminius*-а. Освајањем Грчке у II веку п. н. е. јача интересовање за Херакла и подизање и обнављање храмова у његову част. У Рим стижу мермерне и бронзане статуе овог божанства. Од I века н. е. у Риму и провинцијама појављују се дела која углавном представљају копије познокласичних и хеленистичких типова и репродукују се у примењеној уметности (Palagia 1988, 795). У царско доба Херкулове представе су све разноврсније и сажимају у себи све више различитих утицаја. Римски Херкул је бог изобиља, излечења, он је заштитник војске. Поред уобичајених атрибута, појављује се са Јупитеровом муњом, Меркуровим кадуцејем, Викторијиним трофејем, Сатировом кожом или Викторијом на кугли, која симболише Августово царство (*Hercules Victor* или *Invictus*) (Palagia 1988, 796).

Велики поштовалац Херкуловог култа био је цар Комод (180-192), који је асимиловао Херкула са *Genio augusti*, са циљем да од њега створи панримско божанство – *Hercules Romanus*-а. Сам цар се поистовећивао са Херкулом приказима на скулптурама, у Александрији је ковао новац са ликом *Hercules Invictus*-а, а приказивао га је и на гемама (Palagia 1988, 796, cat. 658, 691, 919). Херкул је нарочито поштован у доба Севера, као једно од војничких божанстава (*dii militares*).

Дванаест Хераклових дела, које је Еуристеј захтевао да их Херакле обави, описани су у литератури и представљени у различитим видовима уметности. Све до V века п. н. е. није постојала канонизација ових дела, а прве јасне назнаке за обележавање одређених радњи налазимо на мермерним метопама Зевсовог храма у Олимпији, довршених 456. године п. н. е (Boardman 1990, 7, cat. 1705; 15). Прво дело, које је у задатак поставио Еуристеј, била је борба са лавом који је живео у близини Немеје, од ког су страховали становници области, а сам цар је због немани начинио подземну гвоздену посуду у којој се крио (Boardman 1990, 16). Животиња је била отпорна на гвоздено оружје, због чега је Херакле употребио своју дрвену батину, мада се у изворима помиње да га је победио голим рукама. Сопственим ноктима одрао је животињи кожу и од тада ју је носио на себи као заштитни огртач (Boardman 1990, 17). Према изворима, Немејски лав је обитавао у планинским деловима Трептоса, поред житних поља Немеје, живећи у пећини са два улаза. Мит о непобедивом лаву доспео је, иначе, на грчко тло током геометријског периода, у IX веку п. н. е., са Истока (Tyrrell 2002, 70, note 6).

Представе борбе Херакла са Немејским лавом јављају се у грчком и римском свету у различитим видовима уметности и на различитим предметима – скулптурама, мозаицима, саркофазима, утилитарним предметима – новцу, накиту, ситној пластици (Felten 1990, 17-27, cat. 1762-1925). За римску уметност карактеристични су следећи типови представа (Felten 1990, 28-30, cat. 1926-1989):

1. Херакле се стојећи рве са лавом – тип је дериват из грчке уметности. Код овог типа јављају се следеће варијанте:

а. Херакле држи лава у обручу испод свог левог рамена, док га десном дави. Лав је испред њега наслоњен и канџама му раздире руку или слабину. Ово је честа представа на саркофазима;

б. као претходна, само је лавља глава окренута напред, а тело више према Херакловом боку или је иза њега. Оваква представа је позната са рељефа од слоноваче на трону светог Петра и са рељефа из Лептиса;

в. Херакле на десној стани, лавља глава притиснута његовим прсима. Лав је често приказан оборен на земљу. Ова сцена је заступљена на саркофазима, новцу Постума, ковнице у Келну и на бази рељефа из Атине;

г. као претходна, с тим што је Херакле приказан на левој страни сцене. Представе на мозаицима Волубилиса и Лијаре, Таца Албани, рељефима, сребрним посудама, новцу Антонина Пија добро илуструју ову варијанту.

2. Херакле се клечећи рве са лавом. Представа се често јавља на новцу, као на ковањима Коинона у Битинији из доба Веспасијана и Хераклеје Понтске из доба Трајана.
3. Херакле се бори са лавом на земљи.
4. Херакле се бори са оружјем против животиње.
5. Херакле држи убијеног лава за задње ноге.

Представа на лампи из Равне припада првом типу, варијанта в предложене типологије, а паралеле налазимо првенствено на рељефима и новцу. Доста сличности постоји између лампе из Равне и рељефа на керамичкој посуди из II века н. е. из збирке музеја у Копенхагену (Сл. 3), на којој је такође приказан Херакле на десној страни. Лав је полузгрчен и пружа се од груди до благо савијених колена хероја (Felten 1990, cat. 1956). Разлике су уочљиве у детљима животиње, као и у самом положају Херакла – он је више окренут посматрачу сцене. На кампанијској вази из I века п. н. е. Херакле је од посматрача окренут за три четвртине, а представа мускулатуре леђа и ногу хероја, као и анатомија животиње у захукталој борби мајсторски су изведене (Felten 1990, cat. 1955). Поред представа у глини, доста сличности постоји са представом на новцу из доба Септимија Севера кованог у

Сл. 3. Деталј керамичке посуде, Копенхаген.

Fig. 3 Detail of a ceramic vessel, Copenhagen.

Према/after: Felten 1990, cat. 1956, photo.

Маркијанополису (Сл. 4). На овом новцу је такође приказан Херакле на десној страни, три четвртине окренут животињи која се ослања на његове груди и колена. Разлика је у приказивању животињског репа, који је савијен у облику латиничног слова „S“, као и на керамичкој посуди из Копенхагена.

Лампе са представом борбе Херакла са Немејским лавом јављају се широм Римског царства, са највећим бројем налаза концентрисаних у Грчкој. На лампама из области Киренаике у источној Либији и Мајнца (*Mogontiacum*) у провинцији *Germania Superior*, приказан је Херакле на левој страни диска, у борби са лавом чија је глава у пределу његових груди. На лампи из Либије фигуре су доста

Сл. 4. Новац С. Севера, кован у Маркијанополису.

Fig. 4 S. Severus coin, cast in Marcianopolis.

схематизовано и статично приказане (Felten 1990, cat. 1932), док је на примерку из Мајнца мајстор посветио пажњу детаљима, нарочито у приказу косе код хероја и гриве код животиње, а цела сцена одише динамизмом и осећајем огорчене борбе (Felten 1990, cat. 1965). У Посејдоновом светилишту на Истмији код Коринта регистрован је фрагментован примерак лампе из царског доба, са представом борбе са Немејским лавом. Реч је о локалном коринтском серијском раду, који је извожен у друге области римског света: на Кипар, у Далмацију, Египат и Малу Азију (Broneer 1977, 64-65, 68, type XXVII C, cat. 2825).

И у термама у Истимији, у остави налаза из средине – друге половине IV века, откривена је лампа са приказом првог Херакловог јуначког дела, израђена од црвенкастожућкасте глине, браонкасто глеђосана (Lindros Wohl 1981, 127, Pl. 34, 4).

Један од позних примерака, из периода 360-390. године, је лампа из Помпејона у Атини, из занатске четврти Керамеикоса, северозападно од Акропоља. Лампа представља покушај оживљавања паганских тема из времена Јулијана и могла је да има значај у неговању мистичко-хтонских култова и храмовских свечаности (Böttger 2002, 241). Израђена је од мрке глине, пемазана тамномрким сјајним премазом (Böttger 2002, 242, Kat. 3695). Начин представе Херакла и Немејског лава заснива се на преради традиционалних атичких тема (Böttger 2002, 66). У питању је тип представе Херакла на левој страни, коме је на грудима лавља глава (тип 4, варијанта г). Примерци мрко печених и сјајно мрко премазаних лампи са Атинске агоре и пећине у Варију, са идентичном представом борбе Херакла са лавом, датовани су око средине IV века (Perlzweig 1961, 118, Kat. 773; Bassett 1903, 348, Pl. XIV, 2). У питању је прозивод радионице атинског мајстора Стратолаоса (Στρατόλαος), који је био активан у првој четвртини IV века и чија је радионица производила лампе са паганским фигуралним темама до око 360. године (Perlzweig 1961, 51). Лампе из ове радионице доспевале су на многа тржишта, а у Коринту су вероватно и имитиране од локалних мајстора (Perlzweig 1961, 52).

* * *

Питања која лампа из Равне покреће односе се, првенствено, на карактер и датовање овог налаза. Лампа је нађена, како смо поменули, у слоју обрушене земље. Како недостаје прецизан археолошки контекст, на основу стилско-типолошке анализе могуће је датовати је у период II – прве половине III века. Археолошка ископавања 1970. године, скромног обима, углавном су представљала довршавање радова у започетим сондама и проверу резултата (Kondić 1970, 66-67). Током истраживања

Сл. 5. Равна, светилиште („грађевина II“) (фото Б. Лукић 1969, документација Археолошког института, Београд).

Fig. 5 Ravna, sanctuary – “Structure II” (photo B. Lukić 1969, documentation of the Archaeological Institute, Belgrade).

претпоставили да су у питању остаци светилишта (Кондић 1984, 247). Захваљујући покретним налазима, било је могуће идентификовати ком божанству је било подигнуто у част. Током истраживања, међу бројним предметима, нађена су и два са Херакловим представама и симболима: један је керамичка посуда са аплицираном нагом фигуром Херакла са лављом кожом преко које прелази змија (Сл. 6), а други је фрагмент бронзаног предмета са представом лавље коже и батине.³

Лампа из Равне са фигуралном представом, коју смо идентификовали као приказ борбе Херакла са Немејским лавом, хронолошки одговара времену постојања овог светилишта, дакле периоду II–III века. Према својој тематици такође може бити у вези са овим светилиштем. Претходно смо напоменули да је култ Херакла-Херкула био нарочито распрострањен у доба

у претходној кампањи 1969. године, у североисточном делу утврђења регистровани су темељни остаци грађевине од камена („грађевина II“), која припада периоду II–III века (Сл. 5) (Tomović 1996, 75–77, таб IV, fig. 2–6). Грађевина је првобитно имала монументални улаз на северној страни, димензија 12 x 6,2 m, који је редукован изградњом утврђења крајем III или почетком IV века (Tomović 1996, 76). У једној од просторија грађевине очуван је под, делимично грађен од опека, а делом од плочастог камена. У источном крају просторије остали су очувани два велика квадера и база и стабло каменог жртвеника. Истраживачи су

Сл. 6. Фрагмент керамичке посуде, Равна (фото В. Кондић 1970, документација Археолошког института, Београд).

Fig. 6 Fragment of a ceramic vessel, Ravna (photo V. Kondić 1970, documentation of the Archaeological Institute, Belgrade).

3 У питању је налаз тер. инв. 200/1969. из сонде 2, на дубини 58,45 m. У опису предмета се наводи да су „видљиви сви детаљи главе са гривом, јако испупченим очима, ноздрвама. Предње шапе су нешто изнад висине ноздрва, задње шапе изливане су у целисти и причвршћене уз фигуру нитном.“ (Кондић 1984, 246).

династија Антонина, нарочито у доба Комода и касније у доба Севера, када је нарочито био поштован као војничко божанство. Судећи према налазима опека са печатима, посаду утврђења у Равни у то време су чинили делови легије VII Клаудијеве (PRIP LEG VII CL; ...]LEG VII CL), чији су припадници могли да буду носиоци овог култа.

Лампе са представом Херакла у борби са Немејским лавом нису бројне у Римском царству, али се на њима углавном понавља атичка матрица са приказом јунака на левој страни сцене у борби са животињом, што ће се неговати и у каснијим раздобљима, када хришћанство увелико буде преовлађујућа вера. Сцена на лампи из Равне настала је највероватније према представама на новцу, керамици или тореутици. Избор овакве сцене на утилитарном или заветном предмету у *templum*-у војничког утврђења у Равни не треба да чуди, јер је Равна представљала једно од значајнијих утврђења у Средњем Подунављу, где су се војници суочавали са честим налетима разних завојевача, а у различитим свакодневним активностима у једној таквој негостољубивој и захтевној забити такође је била потребна снага и издржљивост, какву је Херакле, по античкој традицији, поседовао. Лов на лавове у римској култури и уметности имао је посебно симболично значење – он је представљао развијање војничке врлине – *virtus*-а (Raeck 1992, 24; 1997, 31), кроз чију призму би такође могла бити посматрана и ова сцена на лампи из Равне.

A CONTRIBUTION TO THE STUDY OF HERCULES' CULT: A LAMP WITH A FIGURAL SCENE FROM THE ROMAN SETTLEMENT RAVNA (CAMPSA)

Summary*

During the archaeological excavations conducted in 1970 inside the Roman fortification in the village of Ravna (Roman Campsa) in the Iron Gates area, in a layer of collapsed earth a lamp made of light red terracotta was found. The lamp is round in shape and has a wide flat discus and a small non-centred filling hole. In the ring within the disc, there is a figural scene rendered in relief which shows a struggle between a naked man and a half-shrivelled lion. The man is shown to the left, in a standing position, turned backwards, clasping the animal with his left arm around its neck. It is very likely that the scene represents one of the first labours of Heracles/Hercules – his fight with the lion of Nemea.

There are numerous depictions of the struggle between Hercules and the Nemean lion in Roman art and cult; however, the lamps with this scene are relatively scarce. The scene on the lamp from Ravna shows an antique Greek style, and it was probably done under the influence of classical art – images on coins and pottery. Lamps of this type were most commonly made in the workshops of Athens and Corinth until late antiquity and from those places they were distributed to various parts of the Roman Empire. Stylistic analogies for this type of images can be found on a lamp from Copenhagen and on the coins of Antoninus Pius from 141 AD.

The archaeological research conducted within the Roman fortification of Ravna, in its eastern part, has revealed the remains of a structure (building II) where damaged stone altar and movable archaeological finds have been found (a fragment of a pottery vessel with the image showing Hercules with a lion skin and a part of a bronze object featuring a bludgeon and a lion skin), which all indicate that there must have been a sanctuary dedicated to Heracles/Hercules dating from the second century or the first half of the third century AD, possibly from the period of Commodus or the Severi dynasty. Although the lamp has been found in a stratigraphically unreliable context, we find that chronologically and thematically it belonged to the sanctuary in Ravna, either as a votive gift or as part of the sanctuary's furnishings. The medium of the cult of Hercules should probably be sought for among the soldiers in the units of the VII Claudia Legion, who were the garrison of the fortification at Ravna-Campsas at that period.

* This paper is a result of research carried out within the scope of the project funded by the Ministry of Education, Science and Technological Development of the Republic of Serbia *Romanization, Urbanization and Transformation of Civil, Military and Residential Urban Centres in Roman Provinces in the Territory of Serbia* (no. 177007)

БИБЛИОГРАФИЈА / BIBLIOGRAPHY

- Bassett, Samuel Eliot. 1903.** The Cave at Vari. VI. The Terra-Cotta Lamps. *American Journal of Archaeology* 7/3: 338-349.
- Boardman, John. 1988.** Herakles, In *Lexicon iconographicum mythologiae classicae (LIMC)* 4/1, 728-731. Zürich, München: Artemis Verlag.
- Boardman, John. 1990.** Herakles, In *Lexicon iconographicum mythologiae classicae (LIMC)* 5/1, 3-16. Zürich, München: Artemis Verlag.
- Böttger, Burkhard. 2002.** *Die kaiserzeitlichen Lampen vom Kerameikos*, Kerameikos. Ergebnisse der Ausgrabungen, Band 16. München: Deutsches archäologisches Institut.
- Broneer, Oscar. 1977.** *Terracotta Lamps*, Isthmia. Excavations by the University of Chicago under the auspices of the American School of Classical Studies at Athens, Vol. 3. Princeton, New Jersey: The American School of Classical Studies at Athens.
- Vikić-Belančić, Branka. 1971.** Antičke svjetiljke u Arheološkom muzeju u Zagrebu. *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* (3. serija) 5: 97-182.
- Kondić, Vladimir. 1970.** Ravna – rimsko i ranovizantijsko utvrđenje. *Arheološki pregled* 12: 66-67.
- Кондић, Владимир. 1971.** Cantabaza, Smorna, Campsa. *Сџаринар* (н. с.) 22: 53-58.
- Кондић, Владимир. 1984.** Ravna (Campsa), римско и рановизантијско утврђење. *Сџаринар* (н. с.) 33-34 (1982–1983): 233-251.
- Крунић, Славица. 2011.** *Античке светиљке из Музеја града Београда*. Београд: Музеј града.
- Lindros Wohl, Birgitta. 1981.** A Deposit of Lamps from the Roman Bath at Isthmia. *Hesperia* 50/2: 112-140.
- Milne, Joseph Grafton. 1943.** Pictorial coin-types at the Roman mint of Alexandria. *The Journal of Egyptian Archaeology* 29: 63-66.
- Palagia, Olga. 1988.** Herakles, commentary, In *Lexicon iconographicum mythologiae classicae (LIMC)* 4/1, 790-796. Zürich, München: Artemis Verlag.
- Perlzweig, Judith. 1961.** *Lamps of the Roman Period, First to Seventh Century After Christ*, The Atheniana Agora. Results of excavations conducted by the American School of Classical Studies at Athens. Princeton, New Jersey: The American School of Classical Studies at Athens.
- Raeck, Wulf. 1992.** *Modernisierte Mythen. Zum Umgang der Spätantike mit klassischen Bildthemen*. Stuttgart: Fanz Steiner Verlag.
- Raeck, Wulf. 1997.** Mythos und Selbstdarstellung in der spätantiken Kunst. Das Beispiel der Meleagersage, In *Patron and Pavements in Late Antiquity*, eds. Signe Isager und Birte Poulsen, *Halicarnassian studies* 2, 30-37. Odense: Odense University Press.
- Tomović, Miodrag. 1996.** Ravna – the Roman and early Byzantine fortification, In *Roman Limes on the Middle Danube*, ed. P. Petrović, *Cahiers des Portes de Fer, Monographies* 2, 73-80. Belgrade: Archaeological Institute.
- Tyrell, William Blake. 2002.** On making the myth of the Nemean Lion. *The Classical Journal* 98/1: 69-71.
- Felten, Wassiliki. 1990.** Herakles, catalogue, In *Lexicon iconographicum mythologiae classicae (LIMC)* 5/1, 17-30. Zürich, München: Artemis Verlag.

**CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд**

904:749(497.11)“652”(082)

ОКРУГЛИ сто Античке светиљке - хронологија, типологија, орнаментика (2011 ; Београд)

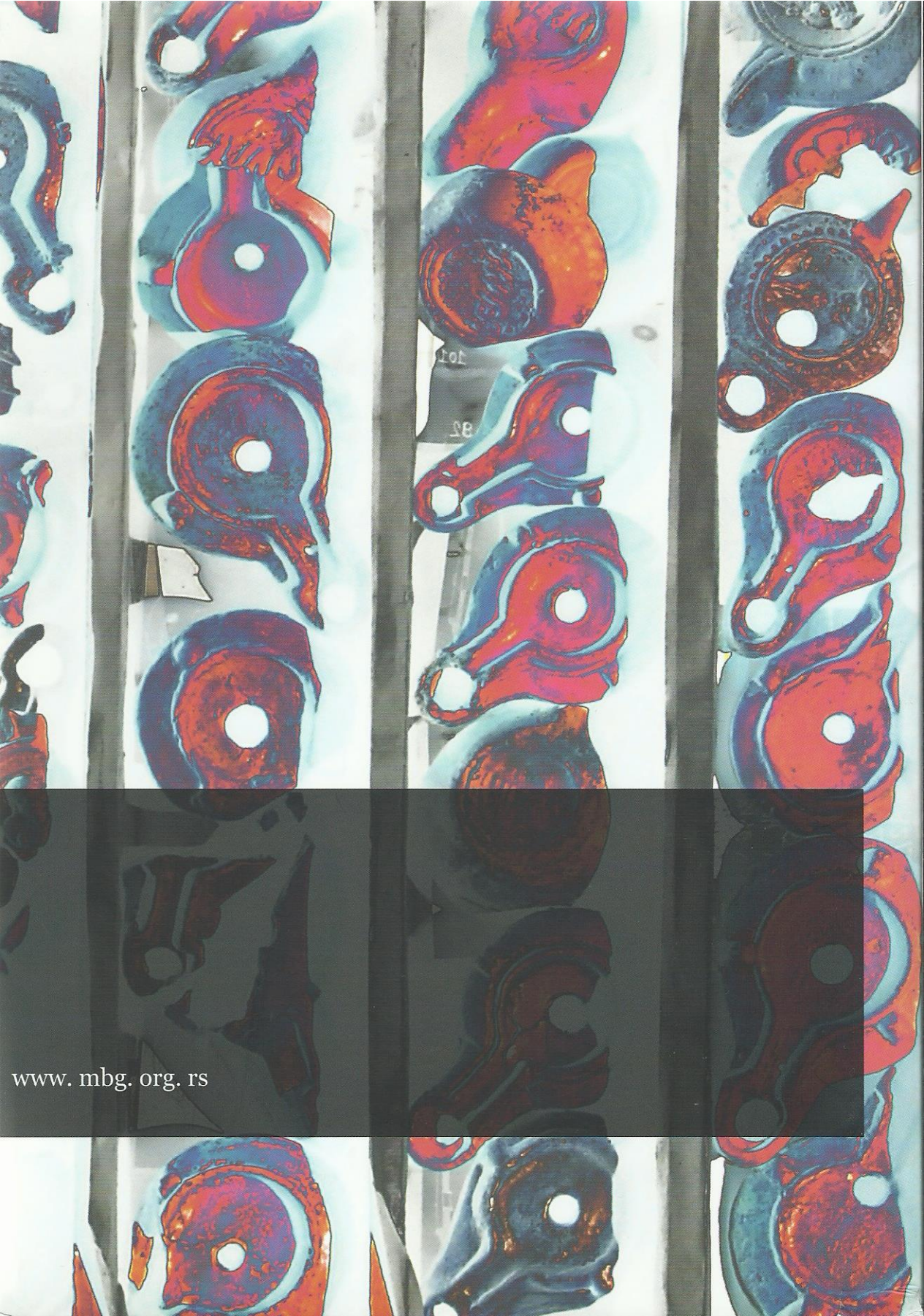
Акта са стручног скупа Античке светиљке - хронологија, типологија и орнаментика / [одговорни уредник Славица Крунић ; превод Милица Шевкушић]. - Београд : Музеј града Београда, 2013 (Београд : ДМД). - 144 стр. : илустр. ; 25 cm

Радови на срп. и енгл. језику. - Тираж 300. - Напомене и библиографске референце уз текст. - Библиографија уз сваки рад. - Summaries ; Резимеи.

ISBN 978-86-80619-87-3

а) Светиљке, римске - Србија - Зборници

COBISS.SR-ID 198716684

rot

28